

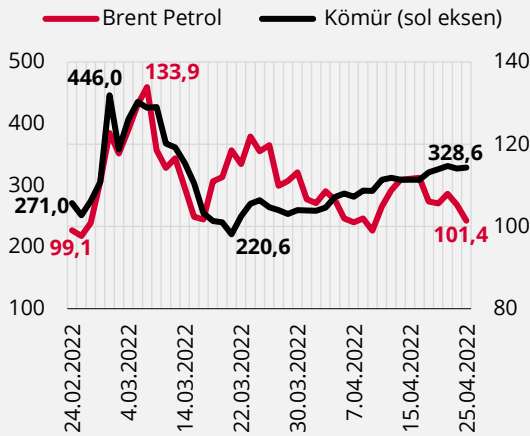
Kutu 2.3

Jeopolitik Gelişmelerin Cari Dengeye Olası Etkileri

Rusya'nın küresel düzeyde önemli bir enerji tedarikçisi olması ve Ukrayna ile birlikte Türkiye'nin mal ve hizmet ticaretindeki yeri göz önünde bulundurulduğunda iki ülke arasındaki çatışmanın Türkiye'nin cari işlemler dengesi üzerinde dış ticaret ve turizm kanallarıyla etkileri olacağı öngörülmektedir. Bu kutuda, son dönemdeki jeopolitik gelişmelerin mal ve hizmet ihracatı ile enerji başta olmak üzere ithalata muhtemel yansımaları ve turizm açısından etkileri değerlendirilmektedir.

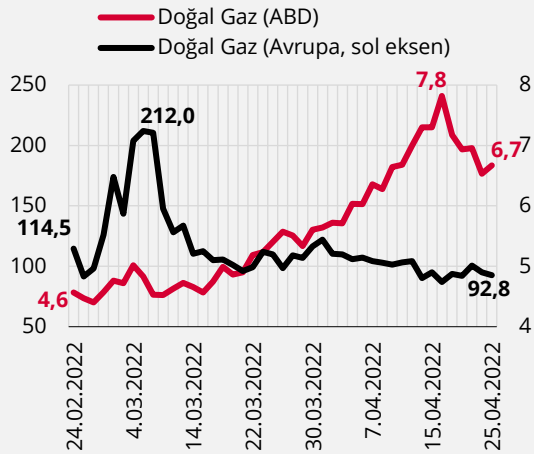
Küresel enerji fiyatlarında yakın dönemdeki jeopolitik gelişmelerin doğrudan etkisi gözlenmektedir. Çatışmanın başlaması ile beraber küresel petrol üretiminde önemli bir paya sahip olan Rusya'ya yönelik yaptırım kararlarının açıklanmasıyla petrol fiyatları yüksek seviyelere tırmanmıştır. Buna karşın, Rusya ve Ukrayna arasındaki müzakerelerin başlaması, ülkelerin stratejik rezervlerini kullanma kararları ve Çin'de artan vaka sayılarının küresel talep üzerinde endişeler uyandırması petrol fiyatlarının dalgalı bir seyir izlemesine yol açmaktadır (Grafik 1). Avrupa'nın en büyük doğal gaz tedarikçisi olan Rusya'ya yönelik yaptırımlar doğal gaz piyasasında arz endişelerine ve doğal gaz fiyatlarının artmasına neden olmuştur. Avrupa doğal gaz fiyatları için gösterge niteliğinde olan Hollanda merkezli 1 ay vadeli doğal gaz fiyatları tarihi yüksek seviyelere çıktıktan sonra belirgin düşüş kaydetmiş ve çatışma öncesi seviyelerine dönmüştür. Kömür fiyatlarında da benzer bir görünüm söz konusu olmakla beraber son dönemde artış eğilimi görülmektedir. Buna karşın ABD'deki doğal gaz fiyatları, talebin sınırlanmış doğal gaz (LNG) kayması ve arz yönlü endişeler gibi unsurlardan dolayı yükseliş eğilimi göstermiştir (Grafik 2).

Grafik 1: Petrol ve Kömür Fiyatları (ABD Doları)

Kaynak: Bloomberg.

Grafik 2: Doğal Gaz Fiyatları (ABD Doları/MMBTU ve Euro/Mwh)

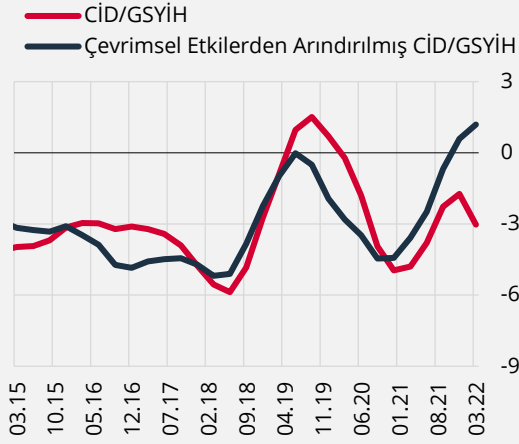

Kaynak: Bloomberg.

Çatışma öncesinde küresel gıda güvenliğindeki belirsizlikler, arz-talep uyumsuzluğu, tedarik zincirindeki aksaklıklar ve taşımacılık maliyetlerindeki yüksek seviyeler nedeniyle artış eğiliminde olan enerji dışı emtia fiyatlarında da çatışma ile birlikte oynak seyir gözlenmekte; fiyatlar geniş bir aralıkta seyretmektedir. Alt kalem detayında incelendiğinde; buğday ve demir fiyatlarındaki yüksek seviyeler dikkat çekmektedir. Enerji ve enerji dışı fiyatların önümüzdeki dönem için gidişatı ise büyük ölçüde Rusya ve Ukrayna arasındaki müzakerelerden çıkacak sonuçlara göre şekillenecek olsa da küresel likidite koşullarının, Çin'de artan vaka sayılarının ve çatışmanın küresel büyüme üzerindeki olası etkilerinin fiyatlar üzerinde aşağı yönlü riskleri canlı tutacağı değerlendirilmektedir.

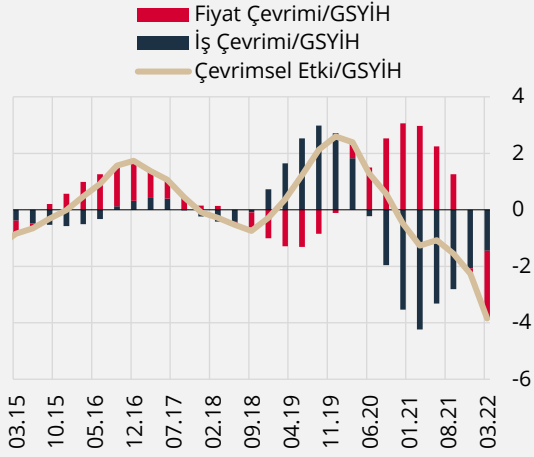
Önümüzdeki dönemde enerji ithalat talebindeki olası gelişmelerin, ithalat faturasının küresel enerji fiyatlarına olan duyarlılığını sınırlayabilecek bir unsur olacağı değerlendirilmektedir. Son yıllarda LNG kanalı ile yapılan doğal gaz ithalatının payının artması ve ithalat yapılan ülke sayısının çeşitlendirilmesi arz koşulları bakımından önemli bir gelişme olarak görülmektedir. Bununla beraber, 2021 yılındaki kuraklıktan dolayı hidroelektrik gibi alternatif enerji kaynaklarından enerji üretimindeki düşüşün 2022 yılında gerçekleşmeyebileceği ve elektrik üretiminde doğal gazın payının azalabileceği öngörülmekte; bunun da cari dengede enerji ithalatı kaynaklı riskleri sınırlayabileceği değerlendirilmektedir.

Grafik 3: Çevrimsel Etkilerden Arındırılmış Cari Denge (Yıllıklandırılmış, GSYİH'ye Oran, %)

Kaynak: TCMB, TÜİK.

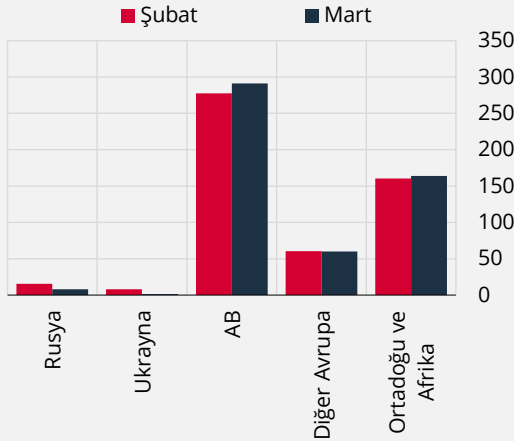
Grafik 4: Çevrimsel Etkiye Katkılar (Yıllıklandırılmış, GSYİH'ye Oran, % Puan)

Kaynak: TCMB, TÜİK.

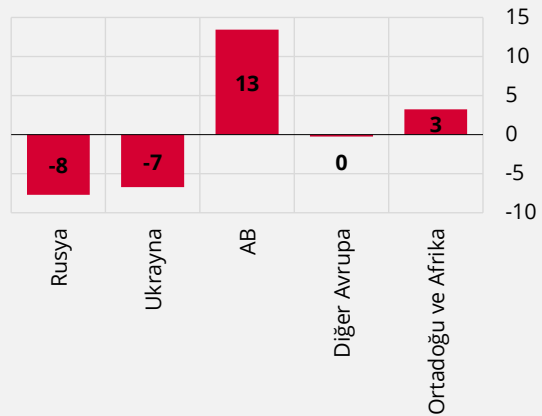
Gerek enerji gerekse endüstriyel metaller ve gıda ürünleri gibi diğer emtia fiyatlarında süregelen yüksek seviye ve artışlar, ithalat fiyatlarının eğilimlerin üzerinde seyretmesine neden olmakta ve cari işlemler açığını artırmaktadır. Fiyatların uzun dönemli eğilimlerinden sapmalarıyla oluşan fiyat çevrimleriyle birlikte iş çevrimlerinin de etkisi arındırıldığında, yıllıklandırılmış cari işlemler dengesinin yılın ilk çeyreğinde fazla verdiği tahmin edilmektedir (Grafik 3). Yıllıklandırılmış toplam döngüsel etkinin negatif olduğu ilk çeyrekte, söz konusu etkinin yarısından fazlasının fiyat çevrimlerinden kaynaklanması beklenmektedir (Grafik 4). Ayrıca cari denge üzerindeki iş çevrimi etkisinin de negatif olduğu dikkat çekmektedir.

Grafik 5: İhracat (ÖTS, İş Günü Başına, Milyon ABD Doları)

Kaynak: TİM.

Grafik 6: İhracatta Mart-Şubat Değişimi (ÖTS, İş Günü Başına, Milyon ABD Doları)

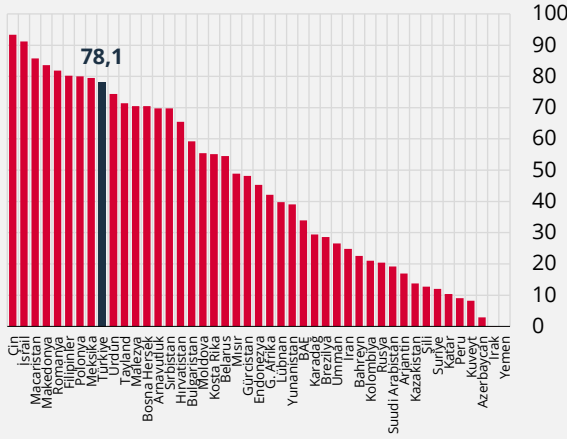

Kaynak: TİM.

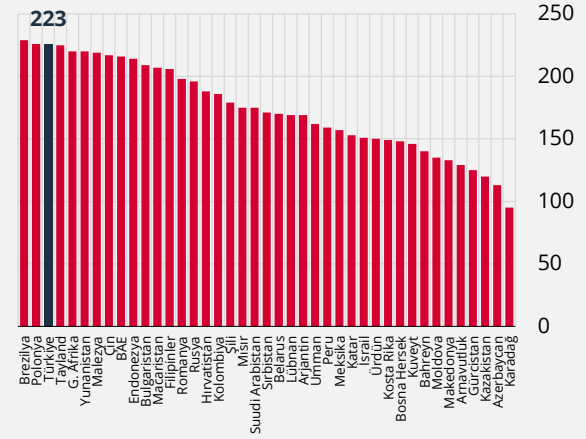
İhracat tarafında, ihracatçı firmaların dinamik kapasitesi ve pazar çeşitlendirme esnekliği sayesinde, diğer ülkelere yapılan ihracattaki artışla kısa dönemli kayıpların telafi edildiği gözlenmektedir (Grafik 5 ve 6). İmalat sanayi ürünleri Türkiye'nin ihracatında, diğer akran ve çevre ülkelerin çoğuna kıyasla yüzde 78,1 gibi görece yüksek bir paya sahiptir (Grafik 7). İlave olarak, Türkiye 226 farklı ülke ve bölgeye 4308 çeşit ürün satarak benzer ülkelere kıyasla daha yüksek bir pazar ve ürün çeşitlenmesine ulaşmıştır (Grafik 8 ve 9). En fazla ihracatı yapılan üç ürünün toplamdaki payının yüzde 29,3 gibi görece düşük oranlarda olması ise ihracatının belli ürünlerde yoğunlaşmadığına işaret etmektedir (Grafik 10). Bu çerçevede, Türkiye'nin

ihracattaki düşük ülke ve ürün yoğunluğu sayesinde son dönemde gerçekleşen tedarik sorunlarına karşın ihracat performansını koruyabileceği değerlendirilmektedir. Diğer taraftan, enerji fiyatlarındaki artışların, Türkiye'nin enerji ithalatı faturasını artırarak cari işlemler dengesine olumsuz etkilerinin yanında söz konusu artışların dış talebe etkisi üzerinden dolaylı olarak olumlu katkıları da olabilecektir. Enerji fiyatlarındaki yükselişin, Türkiye'nin ihracatında önemli paya sahip Irak, İran ve Azerbaycan gibi enerji ihracatçısı ülkelerin gelirlerinde kayda değer artışlara neden olabileceği değerlendirilmektedir. Petrol gelirleri artan bu ülkelerin ithalat taleplerindeki yükselişle Türkiye'nin söz konusu ülkelere ihracatının büyümesi de ivmelenebilecektir.

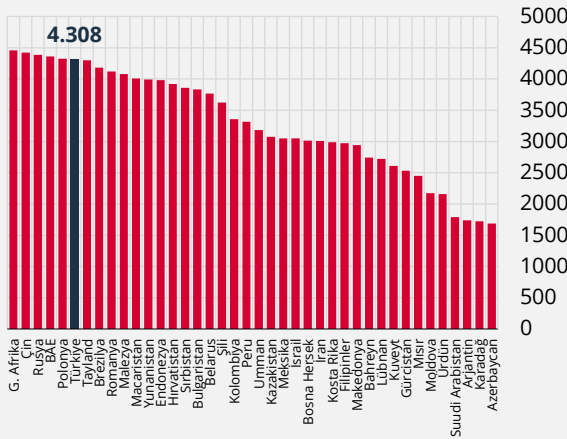
Grafik 7: İmalat Sanayinin İhracattaki Payı
(2018-2020 Ortalaması, %)

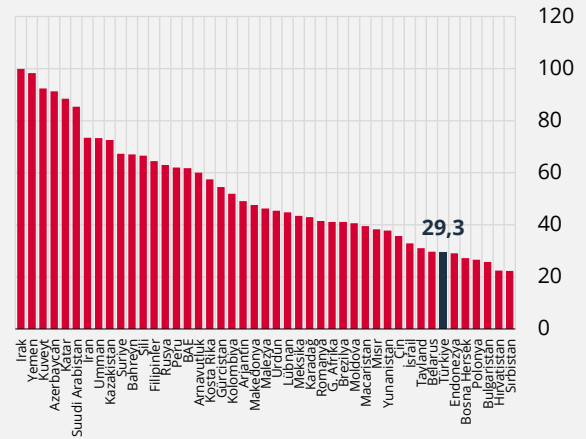
Grafik 8: İhracat Yapılan Ülke Sayısı* (2019)

Grafik 9: İhraç Edilen Ürün Sayısı (2019)

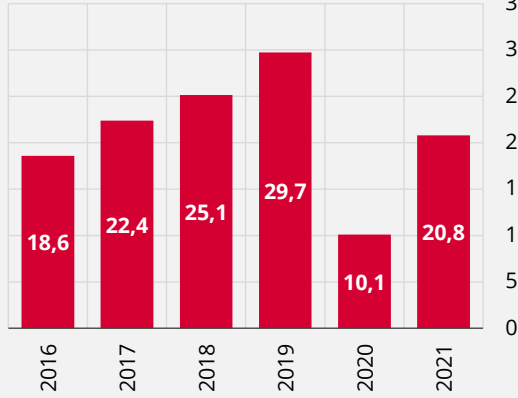

Grafik 10: En Fazla İhraç Edilen Üç Ürünün Payı (2020, %)

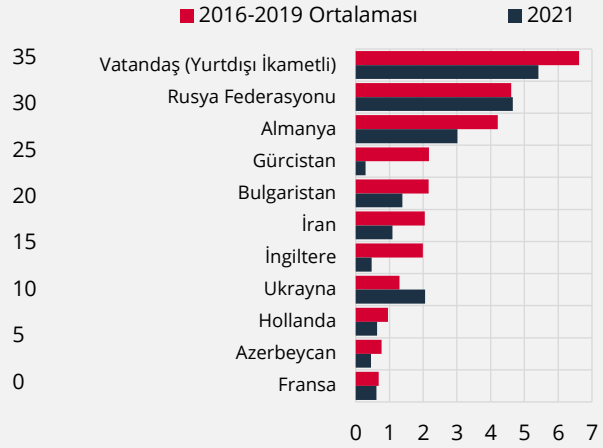

Kaynak: Dünya Ticaret Örgütü, Dünya Bankası, Birleşmiş Milletler Comtrade. * BM'ye üye ülkeler ve özerk yapıya/özel statüye sahip ülkeler dahildir.

Cari işlemler dengesine yıllar itibarıyla yüksek miktarda pozitif katkı sunan seyahat gelirleri, salgın ve salgının etkilerinin azaltılması amacıyla uygulanan kısıtlamalar nedeniyle 2020 yılında belirgin düşerek 10,1 milyar dolar düzeyine gerilemiştir. Kısıtlamaların kademeli olarak kaldırılmasıyla 2021 yılında turizm faaliyetleri tekrar canlanmış, seyahat gelirleri de toparlanarak 20,8 milyar dolara yükselmiştir (Grafik 11). 2022 yılının Ocak ve Şubat aylarındaki ziyaretçi sayılarına ilişkin açıklanan veriler turizmdeki toparlanmanın devam ettiğini göstermektedir. Mart ayı ziyaretçi sayılarına ilişkin öncü göstergeler de aynı yönde işaretler taşımaktadır. Diğer taraftan Şubat ayının sonlarında patlak veren Rusya-Ukrayna çatışmasının turizm sektörüne olası etkilerinin, bu ülkeden gelen ziyaretçilerin daha çok yaz aylarında yoğunlaştığı dikkate alındığında, önümüzdeki dönemde özellikle Mayıs ayı itibarıyla gözlenmeye başlanması beklenmektedir.

Grafik 11: Seyahat Gelirleri (Milyar ABD Doları)

Kaynak: TCMB, TÜİK.

Grafik 12: Ziyaretçi Sayısı (Milyon Kişi)

Kaynak: TÜİK.

Çatışmanın etkileriyle Rusya ve Ukrayna'dan gelen ziyaretçi sayısının kaçınılmaz olarak etkilenmesi beklenirken bölgeden gelen ziyaretçilerin ortalama harcamasının tipik olarak diğer ülkelerden gelen ziyaretçilerin ortalama harcama seviyesinin altında kalması, seyahat gelirleri üzerindeki potansiyel olumsuz etkiyi sınırlamaktadır (Grafik 12). Yakın dönemde turizm gelirleri üzerinde çatışma kaynaklı risklere karşın, söz konusu riskleri telafi edebilecek unsurlar da mevcuttur. Rusya-Ukrayna çatışmasının petrol fiyatlarını yükseltmesi, petrol ihraç eden ülkelerin gelirlerinde önemli artışları da beraberinde getirmektedir. Bu durumun, petrol ihraç eden özellikle Türkiye'ye coğrafi olarak yakın ülkelerden gelen turist sayılarının da artmasını beraberinde getirebileceği değerlendirilmektedir. Ayrıca salgın sonrası normalleşme sürecinin devamı ile birlikte başta Avrupa gibi nispeten daha yüksek ortalama harcama düzeyine sahip bölgelerden gelen ziyaretçi sayılarındaki toparlanmanın 2022 yılında hızlanarak sürmesi beklenmektedir. Avrupa ülkelerinin gelirlerinde çatışma kaynaklı oluşabilecek kayıpların turizm sektörüne etkisinin sınırlı kalacağı öngörülmektedir. Ziyaretçi sayılarında toparlanma kaynaklı artışın, Rusya ve Ukrayna'dan gelen ziyaretçi sayılarındaki düşüşü fazlasıyla telafi edeceği ve seyahat gelirlerinin 2022 yılında da artış eğilimini sürdüreceği tahmin edilmektedir.

Özetle, cari denge üzerinde son dönemdeki jeopolitik gelişmeler nedeniyle yükselen enerji fiyatlarından kaynaklanan riskler devam etmektedir. Bununla birlikte, enerji fiyatlarının gelişmelere oldukça duyarlı olması nedeniyle fiyatlar üzerinde aşağı yönlü risklerin de bulunduğu değerlendirilmektedir. İhracat tarafında ise ihracatçı firmaların dinamik kapasitesi ve pazar çeşitlendirme esnekliği çatışma kaynaklı kayıpları telafi etmede etkili olmaktadır. Son olarak, yakın dönemde turizm gelirleri üzerinde çatışma kaynaklı riskler ortaya çıkmış olmakla birlikte bu riskleri kısmen telafi edebilecek unsurların da desteğiyle 2022 yılında turizm gelirlerinin salgın öncesi dönemdeki seviyelerine ulaşabileceği değerlendirilmektedir.